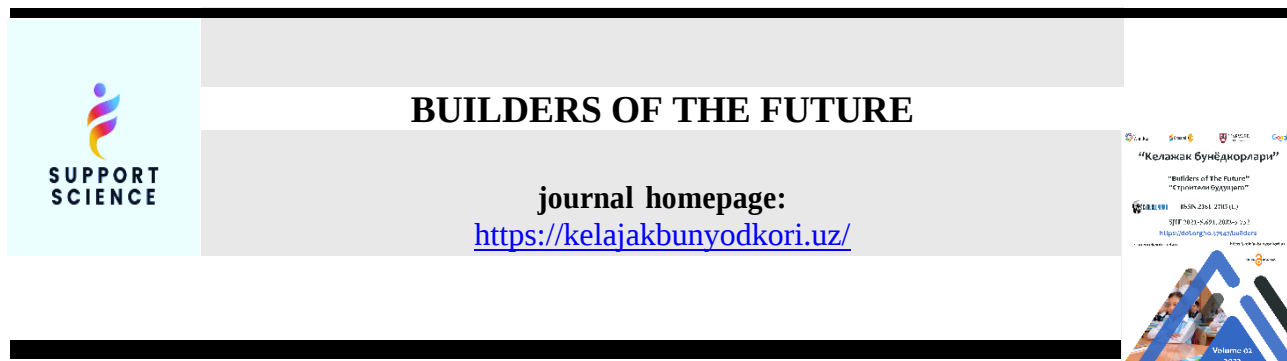

ARTISTIC IMAGERY IN ASADULLO HABIB'S STORIES “GULCHEHRA” AND “QORA TULPOR”

Mohlaroyim Muxamedova

4th-year student of the Dari-English group
Higher School of Iranian and Afghan Studies
Tashkent State University of Oriental Studies

N. Kabirova

PhD
Associate Professor at the Higher School of Iranian and Afghan Studies
TSUOS
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Afghan storytelling, Uzbek storytelling, realism, fine arts, symbolism, imagery.

Received: 28.04.25

Accepted: 10.05.25

Published: 14.05.25

Abstract: This article analyzes the work of the unique and truthful Afghan writer Asadullo Habib, particularly focusing on his stories "Gulchehra" and "Qora Tulpor". Furthermore, the article highlights how these works reflect different stages of Afghan society, particularly war and its impact on humanity. To expand the analysis, a comparative study was conducted with the Uzbek writer Shukur Xolmirzayev's story "Ot egasi" (The Horse Owner).

ASADULLO HABIBNING “GULCHEHRA” VA “QORA TULPOR” HIKOYALARIDA BADIY TASVIR

Muxamedova Mohlaroyim

4-kurs dariy-ingliz guruhi talabasi
“Eronshunoslik va afgʻonshunoslik” oliy maktabi
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

N. Kabirova

PhD
“Eronshunoslik va afgʻonshunoslik” oliy maktabi dotsenti
TDSHU
Toshkent, Oʻzbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Afgʻon hikoyachiligi, oʻzbek hikoyachiligi, realizm, badiiy sanʼatlar, ramz, tasvir.

Annotatsiya: Ushbu maqolada afgʻon hikoyachiligining betakror, haqiqatparvar qalamkash sohibi Asadullo Habib ijodi, xususan uning “Gulchehra”, “Qora tulpor” hikoyalari asosida tahlil qilingan. Bundan tashqari afgʻon jamiyatining turli bosqichlarini, xususan urush va uning insoniyatga taʼsirini koʻrsatib bera olishini ochib berilgan. Asar tahlilini kengroq tadqiq etish maqsadida oʻzbek yozuvchisi Shukur Xolmirzayevning “Ot egasi” hikoyasi bilan qiyosiy oʻrganildi.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ИЗОБРАЖЕНИЕ В РАССКАЗАХ АСАДУЛЛО ХАБИБА “ГУЛЬЧЕХРА” И “ЧЕРНЫЙ КОНЬ”

Мохларойим Мухамедова

Студентка 4-го курса группы дари-английского языка

Высшая школа иранистики и афганистики

Ташкентский государственный университет востоковедения

Н. Кабирова

PhD

доцент Высшей школы иранистики и афганистики

ТГУВ

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: афганская литература, узбекская литература, реализм, изобразительное искусство, символизм, изображение.

Аннотация: В статье анализируется творчество уникального и правдивого афганского писателя Асадуллы Хабиба, особенно его рассказы "Гульчехра" и "Черный конь". Также показано, как данные произведения отражают различные этапы афганского общества, в частности войну и её влияние на человечество. Для более широкого исследования произведения было проведено сравнительное изучение с рассказом узбекского писателя Шукура Холмирзаева "Владелец лошади".

Asalari bilan inson bolasi oʻrtasidagi farq haqida hech oʻylab koʻrganmisiz? Yigirma kunlik asalarini guldan gulga qoʻnib, asal yigʻayotganini koʻp koʻrgandirsiz. Inson farzandi esa faqatgina yoshga toʻlgandan oyoqqa turadi, gapirishni oʻrgana boshlaydi. Saʼdiy bilimsizlikni urush dovuliga oʻxshatadi. Ovozi baland ichi esa boʻsh. Goʻzal tushunchalar, bilim javharlari bilan toʻldirilmagan zehn sandiq foydasiz va zararli narsalar bilan toʻladi. Inson tafakkur mahsulining kengayishiga, nutqning ravon va goʻzal boʻlishiga adabiyotning oʻrni beqiyosdir.

Adabiyot - chinakamiga rang-barang. Uning bagʻrida turli-tuman ijodiy tajribalar kechadi, ijodiy yoʻnalish va oqimlar kesishadi va shu orqali cheksiz olam bagʻrida kechayotgan insonning

murakkab «men»i kashf etiladi. Inson bilimi bilan qadrlanadi. Hazrati Ali ilm xususida: «Ilm pastda turganlarni yuqori darajaga ko'taradi. Bilimsizlik esa tepada turganlarni pastga tushiradi. Ilm moldavlatdan ustundir, chunki boylikni sen asraysan. Ilm esa seni asraydi», deganlar. Bugungi kunga kelib biz o'z xalqiga ma'rifat chirog'larini ulashgan buyuk afg'on ma'rifatparvari, serqirra ijodkori, insonparvar, samimiy yozuvchilardan biri bo'lgan Asadullo Habib haqida so'z yuritamiz.

Adib 1942-yilda Kobulning "Oshiqonu orifon" ko'chasida oddiy kambag'al oilada dunyoga keladi. Adibning otasi turkman zamindorlari avlodi bo'lib, onasi pashtun qavmidan edi. Asadulloning yoshlik va o'spirinlik yillari qiyinchilik bilan kechadi. Uning otasi kichik xizmatchi bo'lib, topgani ro'zg'or tebratishga yetib-yetmas, ba'zan Kobul kinoteatrlaridan birida bilet sotuvchi bo'lib ishlaydigan akasi yordamiga ham muhtoj bo'lib qolar edi. Akasi vafotidan so'ng u Maymanaga ko'chib ketadi va o'sha yerda ishga kiradi. Bu vaqtda Asadullo endigina 7 yoshga kirgan edi. U Maymanadagi Ubayd Juzjoniy maktabiga kirib o'qiydi, 9-sinfni tugatgach esa, Kobulga kelib O'qituvchilar bilim yurti ("Dor ul-muallimin") ga kirib, o'qishini davom ettiradi. Badiiy adabiyotga qiziqish Asadullo Habib qalbida bolalik paytlaridayoq uyg'onadi. U o'z adabiy tajribalarini she'riyatdan boshlab, hali maktabda o'qib yurgan kezlariDAYOQ she'rlar yoza boshlaydi. Yozuvchining dastlabki to'plami "Uch batrak" (1966). Ilmiy ishlari mumtoz va hozirgi zamon dariy adabiyoti tarixiga bag'ishlangan. Shu bilan birga yozuvchining "Oydin" (1965), "Kishan parchalovchilar" (1975), "Tun va qamchi" (1978), "Oqshom ila-diydor" (1982), "Qizil maktub" (1983), "O'roqlar va qo'llar" (1983-84), "Zulmat bilan vidoyashuv" (1985), "So'nggi orzu" (1986) kabi ko'plab asarlari mavjud.

Asadulla Habib ko'chishi uning ijodiga ta'siri haqida Kozimiy shunday dedi: "Umuman olganda, yozuvchilarning uzoq o'lkalar va G'arbga ko'chishi ularning adabiy faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi; Agar Asadulla Habib Kobul universiteti lavozimida bo'lganida, Bidel kafedrasining saqlanib qolishiga va bediliy fanlar bo'yicha talabalarning ta'lim olishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin edi".

U, ayniqsa, Eronning mashhur yozuvchilaridan Sodiq Hidoyat, Muhammad Ali Jamolzoda, Buzurg Alaviy, Sodiq Cho'bak prozasi bilan yaqindan qiziqdi, ulardan adabiy mahorat sirlarini o'zlashtirdi. Aspirantura davrida esa, atoqli rus yozuvchilari, xususan, A.P.Chexov, L.N.Tolstoy, F.M.Dostoyevskiy, A.M.Gorkiy asarlari bilan, shuningdek, Onore de Balzak, Jek London va boshqa yozuvchilarning rus tiliga tarjima qilingan asarlari bilan tanishib, ulardan mahorat sirlarini o'rgandi.

Muhokama va natija

Adabiyot inson ruhiyatining eng nozik qirralarini ochib beruvchi kuchli san'at vositasidir.

O'zbek yozuvchisi G'afur G'ulom ta'kidlaganidek, "Adabiyot qalb oynasidir, unda jamiyatning kechagi, bugungi va ertangi kuni aks etadi."

Badiiy tasvir orqali yozuvchi jamiyatning o'zgarishlarini, inson ruhiyatini, muhitni aks ettiradi. Masalan, roman yoki hikoyalarda voqealar tasviri shu davr jamiyatining hayotiy manzarasini yaratadi.

Afg'on yozuvchisi Asadullo Habibning "Gulchehra" hikoyasida muallif insoniylik, rahm-shafqat, adolat va mehr-oqibat kabi badiiy g'oyalarga asoslangan holda hayotning murakkab haqiqatlarini tasvirlaydi. Ushbu hikoyada badiiy tasvir vositalari orqali qahramonlarning ichki kechinmalari, jamiyatdagi munosabatlar va insoniy fazilatlarining qadrsizlanishi yorqin ifoda etilgan.

بعد از ظهر روز شنبه جوانی از قریه مریض را سوار بر اسب به شفاخانه آورد و مریض را که چنان ضعیف شده بود که حتا چشمانش را هم باز کرده نمی توانست در سایه دیوار خواباند

"Shanba kuni tushdan so'ng, qishloqlik yigit bemorni toyda shifoxonaga olib keldi va holsizligidan ko'zlarini ham ocholmayotgan bemorni, devor soyasiga yotqizdi."

Hikoyada yigit, shifokor va bosh shifokor o'rtasidagi dialoglar orqali turli ijtimoiy qatlamlarning dunyoqarashi aks ettiriladi. Yigitning qizlarini shifoxonada qoldirishga harakat qilishi uning cheksiz mehribonligini ifodalasa, shifokorning dastlabki sovuqqonligi va keyingi iztiroblari insoniy vijdon azobini ochib beradi.

Bemorning qizlari – 3 yoshli Nozi va 5 yoshli Zebo qora tuproqqa belangani, charchoqdan titrayotgani tasvirlanganda muallif tasviriy vositalar orqali ularning og'ir ahvolini kitobxonga ta'sirli yetkazadi:

دختران خم شده بودند، چون مدت طولانی راه رفته بودند، زانوهای شان از درد خم شده بود و پاهای شان میلرزید

"Qizchalar egilib turardi. Chunki, uzoq yo'lda oyoqlarini yig'ib olishgandi, tizzalari og'riqdan egilgan va oyoqlari titrardi."

Bunday tasvirlar orqali muallif bolalarning nafaqat jismonan, balki ruhan ham charchaganini, ularning mehr va g'amxo'rlikka muhtojligini ifodalaydi.

Doktirning bemorni tanimaganini aytishi va bemorning unga nafrat bilan qarab, devorga yuz burishi juda kuchli badiiy tasvirdir:

نگاه مریض طوری بود که گویا به او بود، "چطور مرا نمیشناسی؟" ای انسان ناسپاس، ناسپاس! کارهایی را که من با انسانیت و صمیمیت انجام داده‌ام، اینقدر زود فراموش کرده اید؟

"Bemorning nigohlari go'yo unga qanaqasiga meni tanimaysan? Ey noshukur, nomard! Meni insoniylik va samimiylik bilan qilgan mehnatlarimni shunchalik tez unutdingmi?"

Bu tasvir insoniy munosabatlar haqida chuqur fikrlashga undaydi. Hikoyada ramzlar mavjud. Toshbaqa – mehr va yo'qotilgan ona ramzi, chang va tuproqqa belangani – og'ir hayot sharoitining ifodasi, shifoxona esa – jamiyatning insoniylik sinovidan o'ta olmagan bo'lagi.

دختر بزرگتر سنگ را در آغوش گرفته بود.

"Katta qiz toshbaqa quchoqlab olgan edi."

Bu vosita bolalar uchun onalik mehri qanchalik muhimligini anglatadi. Toshbaqa – ularning yo‘qotgan onasining yodi, bolalar uchun mehr-muhabbatning ramzi sifatida kelgan.

Bemorning ismi "Jahongir" bo‘lishi ham ramziy ma’noga ega. Bu ism "jahon egasi" degan ma’noni anglatib, lekin uning so‘nggi ahvoli – o‘z qizlarini yolg‘izlik va qashshoqlikka tashlab ketayotgan bechora otaning hayotiy fojiasini anglatadi.

"Gulchehra" hikoyasi insoniylik va mehr-oqibat yo‘qligi fojialarga sabab bo‘lishini ta’sirli tasvirlaydi. Hikoya davomida jamiyatning befarqligi, shifokorlarning burch va vijdon o‘rtasidagi tortishuvlari va insoniy munosabatlarning qadrsizlanishi ochib beriladi. Doktorning oxirgi pushaymoni – kech bo‘lgan tavbasi, bemorning esa o‘z umrini nafaqat kasallik, balki mehr yetishmovchiligi sabab tugatishi hikoyaning eng ta’sirli yakunlaridan biridir:

او نه از بیماری، بلکه از فقدان انسانیت فوت کرد

"U kasallikdan emas, insoniylik yo‘qligidan o‘ldi."

Asadullo Habibning "Qora tulpor" hikoyasi ham badiiy tasvir vositalari yordamida chuqur falsafiy va ijtimoiy g‘oyalarni ochib beruvchi asardir. Ushbu hikoyada ramziy obrazlar, qarshilantirish san’atlari orqali zulm va ozodlik, adolat va zo‘ravonlik to‘qnashuvi tasvirlangan. Badiiy asarlarda rang tasviri muhim ahamiyatga ega. "Qora Tulpor" hikoyasida qora va oq ranglar o‘rtasidagi qarama-qarshilik asosiy g‘oyani ifodalashga xizmat qiladi.

Oq rang – odatda poklik va begunohlik ramzi hisoblanadi, biroq hikoyada bu rang xonning manmanligi va o‘zini oliy tabaqaga mansub deb bilishining belgisi sifatida keladi:

از پشت تپه خانی ظاهر شد که عباى سفید به تن داشت و شاهین سوار بود

"Tepalik ortidan egnida oppoq to‘n, tulporiga mingan xon ko‘rindi."

Qora rang – kuch, isyon va ozodlik bilan bog‘liq bo‘lib, asarda "qora tulpor" obrazida mujassamlangan. Hikoyada bu timsol bir necha bor takrorlanib, o‘quvchi ongida muhim ramz sifatida qo‘llanilgan:

خان اسپ سیاه خود را در لبه گردنه توقف داد

"Xon qora tulporini daraning qiya joyida to‘xtatdi."

Hikoyada qora tulpor – zulm va qudrat ramzi sifatida tasvirlanadi. Hikoyaning oxirgi qismida bolalar ongida hosil bo‘lgan tasavvur ham qora tulporlar bilan bog‘liq bo‘lib, ular adolat uchun kurash ruhini anglatadi.

کودکان مانند گنجشک به همدیگر چسبیده بودند و بدن شان از ترس میلرزید

"Bolalar qo‘rquvdan chumchuq polaponlari kabi bir-birlarining pinjlariga tiqilishar, vujudlari titrardi."

Bu tasvir xonning zulmkor tabiatini ko‘rsatadi. Uning kelishi bilan bolalar hayajonga tushib, qo‘rquv ichida qotib qoladilar. Chumchuq polaponlariga o‘xshatilgan bolalar esa qishloq aholisi va kelajak avlodining ojizligini, ularning hali kurashish uchun yetarlicha kuchga ega emasligini

anglatadi. Qora tulporlar sonining ko'payishi haqida to'xtalsak, unda zulmning davom etishi va ko'payishi haqidagi falsafiy qarashlar mavjud.

اگر یک اسب دیگر را به یک اسب اضافه کنیم، چند تعداد خواهد بود؟

"Agar bitta tulporga yana bitta tulpor qo'shsak, nechta bo'ladi?"

دو اسب سیاه

"Ikkita qora tulpor."

Hikoyaning badiiy kuchi undagi (qarama-qarshilik) vositasidan foydalanilganida yaqqol ko'zga tashlanadi. Asarning muhim epizodlaridan biri muallimning bolalar bilan hisob- kitobni o'rgatishi bilan tegirmonchining shafqatsiz kaltaklanishi orasidagi tafovut mavjud:

"Muallim doskaga yozardi... Tegirmonchining fig'oni falakka chiqdi."

Bu ikki hodisaning bir vaqtda sodir bo'lishi tasvirlangan bo'lsa-da, ularning mohiyati bir-biriga qarama-qarshi. Muallim bolalarni tafakkurga, bilim va haqiqatni anglashga o'rgatayotgan bo'lsa, xon esa o'z hokimiyatini qamchi bilan mustahkamlashga intilgani yaqqol tasvirlangan. Bu tafovut hayotiy haqiqatni ochib beradi: bir tomonda aql va tafakkur, ikkinchi tomonda zo'ravonlik va shafqatsizlik mavjud.

Hikoyadagi voqealar rivoji tegirmonchining shafqatsiz kaltaklanishidir. Ushbu tasvir orqali muallif inson ruhiyatiga kuchli ta'sir o'tkazdi:

آسیاب که بدنش در آفتاب قهوه ای شده بود، شروع به دریافت ضربات دردناک از شلاق بر شانه هایش

کرد

آسیاب مانند یک درخت محکم محکم ایستاد

"Tanasi quyoshda qorayib jigarrang tusga kirgan tegirmonchining yelkasiga qamchining og'riqli zarbalari ketma-ket tusha boshladi. Tegirmonchi mustahkam daraxt singari bardavom turardi..."

Bu tasvir shafqatsizlikni aks ettirsa ham, unda inson matonati ham ko'rinadi. Tegirmonchi o'z qadr-qimmatini saqlab, haqiqat yo'lida qattiq tursa ham, zulm va zo'ravonlik uning badaniga og'riq keltiradi. Biroq uning ruhiyati bukilmaydi, u mustahkam daraxt singari bardavom turadi.

Shuningdek, ona siymosining tasviri hikoyaga yanada kuchli his- tuyg'ularni qo'shgan.

مادر مرحوم با دویدن آمد و گفت ای خدا پسر مرا می کشد

"Tegirmonchining onasi 'Voy dod! Ey Xudo o'g'limni o'ldirib qo'yadi!' degancha yugurib keldi."

Onaning faryodi nafaqat ona mehrining, balki butun qishloq ahlining ojizligining ifodasidir.

Hikoyada tabiat hodisalari ham muhim ramziy ma'noga ega. Masalan, shamol, daraxt, barglar va tosh unsurlari voqealar rivojiga mos tarzda tasvirlanadi. Shamol voqealar keskin tus olganida kuchayadi, uning harakati zulmga qarshi norozilikni ifodalayotganga o'xshaydi:

باد سرد صدای مادر را دمید، هزاران برگ زرد از درخت پیر گردو را که بالای صخره ها پرواز میکردند فرستاد

"Onaning ovozi sovuq shamol ko'ha yong'oq daraxtining minglab sariq barglarini toshlar uzra uchirdi."

Bu yerda shamol — norozilik va kurashning boshlanishi; sariq barglar — eskirgan va yo'q bo'lishga mahkum bo'lgan hokimiyat timsoli sifatida ishlatilgan.

Shuningdek, tegirmonchining xonga tosh otishi ham bejiz emas. Tosh — kurash va qarshilik ramzi. Bu holat haqiqat va adolatni talab qiluvchi insonning zulmga qarshi turishini ifodalaydi:

سیاب با اجتناب از ضربات شلاق، سنگ بزرگی را برداشت و به سوی خان پرتاب کرد

"Tegirmonchi qamchi zarbalaridan qochib, katta toshni qo'liga olib xonga qarab otdi."

Bu yerda tasvir oddiy voqea bo'lib qolmay, inson erki, g'ururi va zulmga qarshi kurashga chorlov sifatida talqin qilinadi.

Shu o'rinda "Qora tulpor" hikoyasi Shukur Xolmirzayevning "Ot egasi" hikoyasi bilan tematik mavzu jihatdan o'xshashdir. Har ikkala hikoyalarda Ot asosiy obroz sifatida voqealar yana katta tus olishiga o'z hissasini qo'shgan.

Ikkala hikoya ham inson qadr-qimmatini, erkinlik va kurash mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, ular o'ziga xos tarzda zulmga qarshi isyonni yoritadi. "Ot egasi" hikoyasida ichki kurash asosiy o'rinda bo'lsa, "Qora tulpor" hikoyasida ochiq kurash tasvirlangan. Lekin har ikkala hikoya ham oxir-oqibat insoniy qadr-qimmatni himoya qilish g'oyasiga asoslangan.

Har ikkala qahramon ham o'z qadr-qimmatini himoya qilish uchun kurashadi. Biri otini berishni istamay, uni o'ldiradi, ikkinchisi esa zo'ravonlikka qarshi chiqib, oxir-oqibat isyon qiladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, Asadullo Habibning "Gulchehra" hamda "Qora tulpor" hikoyalarida badiiy tasviriy vositalardan keng qo'llanilgan. Muallif "Gulchehra" hikoyasi orqali tasviriy vositalar – jonli tasvir, ramziy vositalar va insonning ichki kechinmalar orqali insoniy fojiani kitobxonga yorqin ifodalab beradi. Ushbu hikoya har bir kishini mehr-oqibatning ahamiyati, insoniy qadriyatlar va befarqlik oqibatlari haqida chuqur o'ylashga undaydi.

"Qora tulpor" hikoyasi shuni ko'rsatadiki, zulm va adolatsizlik uzoq davom etmaydi. Qora tulporlar qancha ko'paymasin, haqiqat va ozodlik baribir g'alaba qiladi. Chunki zulm barqaror emas, u qarshilikka duch kelishi muqarrar. Muallif badiiy tasvir vositalari orqali insoniyatni adolat sari intilishga, haqiqat yo'lidan borishga undagan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Ilm- eng buyuk sharaf" maqoladan 2013-yil. 26- dekabr
2. Асозода Х. Адабиёти садаи XX-и форсии дари Афғонистон, 138 бет.
3. Umarova Saodat Dariy tili kitobi. Toshkent- 2019 y.
4. Dariy tilidan Xumora Xolmatova tarjimasi. April 13, 2020.
5. Shukur Xolmirzayevning hikoyalar to'plami. Toshkent- 2020.

6. Kabirova N.K. Rahnavard Zaryob hikoyalarining poetikasi. Monografiya. Toshkent- 2021.
7. Inomxojayev R. Afg'oniston dariyzabon adabiyoti. (XIX asr oxiri – XX asr) Ikkinchi qismi, –T.: 2018.
8. Герасимова А., Гирс Г. Литература Афганистана. –М.: ИВЛ, 1963.
9. Гирс Г.Ф. Современная художественная проза на пушту в Афганистане. –М.: 1958.
10. ادبيات مقاومت در افغانستان، دانشنامه ادب فارسی، تهران، ۱۳۸۱. ص. ۶۳-۷۰.